

OBSAH

<i>Úvodom</i>	9
List Platónovi	11
List F. M. A. Voltairovi	27
List A. Schweitzerovi	47
List L. Feuerbachovi	65
Prvý list F. Nietzsche	81
Druhý list F. Nietzsche	103
List P. Teilhardovi de Chardin	123
Prvý list K. R. Popperovi	141
Druhý list K. R. Popperovi	163
List Marianovi Városovi	177

ÚVODOM

Filozofia je diskusia stá- a tisícročí. Aristoteles ako biológ, astronóm patrí už minulosti, ale ako filozof je stále živý.

Od mladosti som pracoval ako historik filozofie vo Filozofickom ústave Slovenskej akadémie vied. Zaoberal som sa slovenskou i európskou filozofiou, najmä osvietenskou. Výsledky som uverejnil v mnohých štúdiách a vo viacerých knihách. Pri styku s niektorými filozofmi minulosti mi však zostalo čosi čosi osobnejšie, čo som vtedy nenapísal. Časť z toho im adresujem teraz. Na ich oslovenie som si zvolil formu listu. Nie je vo filozofii nová. Listy písali už Platón, Epikuros, Seneca, Pascal a mnohí iní. Kým však títo autori svojich adresátov aj poučali, ja mám ďaleko od toho, aby som poučal Platóna, Voltaira či Poppera. Mám však výhrady voči niektorým ich názorom a tie im predkladám. V listoch možno byť osobnejší, dôvernejší, štýl môže byť voľnejší, možno povedať všeličo, čo sa do štúdie nehodí.

Využívam túto možnosť a píšem predovšetkým o problémoch, ktoré sa ma osobne, ba bytostne dotýkajú, ktoré ma sprevádzajú a pália už desaťročia a ktoré sa ani týmito *Listami* neriešia. Možno však nájdu u niektorých čitateľov odozvu. Nie sú totiž len moje osobné, ale sú to tiež problémy stá- a tisícročí.

To nech vysvetlí moju dobiedzavosť do týchto autorov, moju naliehavosť, provokatívnosť, moju miestami nedostatočnú úctu voči nim, opakované vracanie sa k problematike, moju zaujatosť a nepochybne aj neobjektívnosť, prípadne názorovú rozporuplnosť. To je napokon pochopiteľné. Niet neosobného autora a tým menej vo filozofii, ktorá je najväčším trasoviskom v našom poznaní. Každý filozof hovorí o sebe, za seba a zo seba,

hoci nie každý to pripúšťa. A nemusí si byť vždy načistom so sebou samým.

Ak azda niekde vykladám samozrejmosť, ak niekde popularizujem, tak len preto, lebo sa tým obraciam aj na čitateľa nefilozofa, ktorému sú *Listy* tiež určené.

Na niektoré témy, o ktorých píšem, som uverejnil už niekoľko článkov a esejí. *Listy* nie sú však ich opakovaním. Snažia sa byť mojim dnešným pohľadom na problematiku, ktorý sa však stále vyvíja.

Autor

LIST PLATÓNOVI

Buď zdravý, Platón.

Už takmer dva a pol tisícročia vplývaš na európsku filozofiu tak, ako žiaden iný filozof. Vyrástla najviac z Teba a dodnes si v nej priamo či nepriamo obsiahnutý. Aj mnohí z tých, čo Ťa zavrhlí, by boli bez Teba iní, lebo budovali svoje názory vedome proti Tebe. Kdekoľvek prenikneme trochu pod povrch, stretneme sa aspoň s Tvojou odozvou. Mal si šťastnú ruku, predznačil si cestu, ktorou sa uberala nielen filozofia, ale čiastočne aj teológia budúcich tisícročí. Ako by to vyzeralo bez teba, nikto nevie. Asi by platilo to, čo dnes radi o všelikom hovoríme: Keby nebolo Platóna, bolo by ho treba vymyslieť. Si zakotvený aj v bežnom, nefilozofickom povedomí. Nedávno sa u nás pýtali desiatich ľudí na ulici, či vedia, čo je to platonická láska. Polovica to vedela.

Mal si teda aj oponentov, najmä v antiracionalistickej, tak či onak empiristickej filozofii. Svojím založením patrím k nej, a keď som sa stretol s Tvojím dielom na univerzite, nestal som sa jeho prívržencom. Čítal som Ťa, ale nenadchol si ma, najmä nie náukou o ideách, teda ústredným nervom Tvojej filozofie. Tvoj svet ideí mi bol hmlistý, vzdialený, vyšpekulovaný, cudzí, najmä po prečítaní rôznych kritik, ktoré sa v dejinách zniesli na jeho adresu. Napokon, keď si bol starší, sám si si bol ohľadom ideí vo všeličom neistý, dopĺňal, korigoval si, ale mnoho dôležitého zostalo nevyriešené. Nepodarilo sa to ani Tvojim nasledovníkom, ktorí s ideami rôzne manipulovali.

Myslím, že pôvodne si chcel ideami vyriešiť čosi pre človeka veľmi závažné, povedal by som, že až osudové. Nadhodili to a hneď aj riešili už sofisti, no Ty si s ich riešením nesúhlasil,

obrátil si sa vehementne proti nim a podal si svoje riešenie. Išlo o bolestivú záležitosť, týkajúcu sa samej podstaty našej človečenskosti, duchovnosti. Tvoje riešenie malo odstrániť jej rozkolísanosť a pevne nás zakotviť v neprírodnom a nadprírodnom svete. Myslím si však, že sa Ti to nepodarilo a že sme aj naďalej zostali visieť kdesi medzi nebom a zemou. Tá záležitosť je teda stále aktuálna, trpel ňou človek tvojich čias, trpí dnešný a nepochybne bude trpieť aj zajtrajší. O čo išlo?

Ako tradicionalista si nemal sofistov rád. Boli to okrem iného revolucionári, ktorí búrali stáročiami posvätené a zdanlivo nemenné hodnoty starogréckej spoločnosti, relativizovali ich a rozvracali tak jej poriadky. Myslím, že nie Sokrates, ale oni zniesli filozofiu z neba na zem, a že Sokrates už len zodvihol hodenú rukavicu. Natolko si ich nemal rád, že si o nich povedal málo pozitívneho a zaslúžil si sa o niekoľkotisícročnú zaujatosť voči nim. Sofista u nás dodnes znamená prekrúcač, šaľbiar, ktorý obratným zneužívaním nedostatkov myslenia a jazyka dovádza ľudí tam, kam chce. Že vyučovali za peniaze? Museli predsa z niečoho žiť. Dnes je samozrejmé, že učitelia múdrosti z povolania sú platení. Že hlásali neprijateľné názory na poznanie? Dnes nám to vôbec tak nepripadá. Napokon si myslím, že aj im ďakuješ za to, že si svoju teóriu poznania a ideí vypracoval pomerne dôsledne. Opozícia voči nim ťa z veľkej časti urobila Platónom, akého poznajú dejiny filozofie. A že búrali staré tabu? Aj to je samozrejmé, patrí to k vývoju myslenia. Vždy nejaký predvoj niečo rúca a budí väčšie či menšie pohoršenie. Dnes by sme mohli takýmito sofistami nazvať našich postmodernistov, ale to už nerobíme. Názory sofistov v novoveku zdomácnili, lebo medziiným našli vedeckú oporu. Ale múdry, vtipný a sarkastický filozof 18. storočia Voltaire napísal, že sofisti „boli v takom pomere k filozofom, ako opice k ľuďom“¹ (str. 356). To je vari už aj na teba prisilné!

Viem, že sofisti ťa popudzovali aj metódami, ktoré odsudzujeme i my. Ale hlavná problematika, ktorú nastolili, bola celkom namieste, bola aktuálna a navodil ju váš vývoj. Čo hlásali? Len

v krátkosti: Viacerí kritizovali spravodlivosť a zákony. Podľa Trasymacha „spravodlivé je iba to, čo prospieva silnejšiemu“² (str. 338 C), kým podľa Hippia „zákon, tyran ľudí, dopúšťa sa mnohých násilností proti prirodzenosti“³ (str. 337 D). Kallikles to ešte prítvrdzuje (str. 337 D). Príroda a zákon si protirečia, hovorí, zákony si dávajú jednak slabí, jednak veľké skupiny ľudí, a to podľa toho, čo im prospieva. „Naproti tomu, myslím, sama príroda to dokazuje, že je spravodlivé, aby lepší mal viac ako horší, mocnejší viac, ako slabší“⁴ (str. 483 C). Prirodzený zákon sa vraj líši od toho, ktorý si dávame my. Rovnosť ľudí je umelá, zotročujeme ňou najlepších a najsilnejších. „Je od prírody správne, že aj kravy i všetok ostatný majetok horších a slabších ľudí patrí lepšiemu a silnejšiemu človeku“⁴ (str. 484 C). Ako keby som počul nášho Nietzscheho s jeho panskou a otrockou morálkou! Menon zasa zrelativizoval cnosť. „Lebo pre každé postavenie a pre každý vek je ku každej činnosti pre každého z nás osobitná cnosť a práve tak, myslím... aj necnosť“⁵ (str. 72 A). Takto môžeme ešte dlhšie pokračovať, až napokon dochádzame k relativizácii samých bohov. Podľa Prodika ľudia zbožšťovali užitočné prírodné predmety. Bohyňa Demeter bola zbožštením chleba, Dionýzos vína, Poseidon vody a Hefaistos ohňa. A dobre vieš, že podľa tvojho strýka, tyrana Kritia, bohov vymyslel a na nebo dosadil šikovný štátnik, aby dozerali na ľudí a nútili ich konať dobro aj vtedy, keď ich žiaden človek nevidí.

Tieto výroky a názory dobre poznáš, lebo niektoré sú prevzaté priamo z tvojich diel (*Štát, Protagoras, Gorgias, Menon*). A vidíš, že ide o veľmi závažné veci. Poukazuje sa tu na rozpory medzi prírodnými a ľudskými poriadkami. Čo bolo spravodlivé, zákonné, cnostné, to určovali dovtedy bohovia. Teraz, keď sa spochybnila aj existencia ich samých, poukazovalo sa ako na ich pôvodcu na prírodu a ľudskú prirodzenosť, no hneď sa aj odhaloval rozpor medzi prírodou a človekom. Človek si podľa sofistov určuje sám, čo je spravodlivé, cnostné, a to len podľa svojho záujmu. Opiera sa teda len o seba a každý inak. Veď si len spomeň na hrôzostrašný, mnohých dodnes traumati-

zujúci Protagorov výrok, že „človek je mierou všetkých vecí, jestvujúcich, že sú a nejestvujúcich, že nie sú“, ktorý uvádza Sokrates v Tvojom *Teaitetovi*⁶ (str. 152 A); a na Gorgiov, že nič nie je, a keby to aj bolo, nemohli by sme to poznať, a keby sme to mohli poznať, nemohli by sme to oznámiť a vysvetliť blížnemu.

Zrazu taký úpadok! Od istoty, zabezpečovanej bohmi, až po ľudský relativizmus, individualizmus, subjektivismus, skepticizmus až nihilizmus. Vybadať to už Sokrates a začal biť na poplach. Čo tam po tom, či je podstatou bytia oheň, vzduch, zem alebo voda, čo tam po prírode mimo Atén a po prírode vôbec, treba sa zamerať na človeka a na záchranu jeho základných hodnôt, znovu ich zobjektivizovať, znovu zabezpečiť ich všeobecnú platnosť a nemennosť, a tak zase oprieť človeka, vytrhnutého z prírody a strhnutého z neba, o čosi pevné. Inak sa spoločnosť rozpadne a istota poznania sa stratí. Treba teda chodiť pomedzi ľudí, diskutovať s nimi po námestiach a dokazovať im, že základ týchto hodnôt je v ich rozume, v pojmoch a v ich všeobecne prijateľných definíciách, ktoré je schopný pri správnom postupe vydať zo seba každý človek, áno, aj nezvedlaný otrok. Nevie však o tom, že ich má v sebe, a preto sa musí obrátiť do svojho vnútra, poznávať seba samého a získať tak znovu pevnú oporu, tentokrát však v sebe.

Tebe to však nestačilo. Potreboval si tieto pojmy zakotviť mimo ľudskej hlavy, mimo prírody a vnímateľného sveta vôbec, kdesi v transcendentne, a vytvoril si tak svoju hierarchizovanú, pyramídovú ríšu ideí. Len vtedy si sa cítil pri cieľi, presvedčený, že si postavil objektívny, ale duchovný ekvivalent mieram a váham, platným pre hmotné predmety. Ako možno presne odmerať a odvážiť kamenný kváder a nediskutabilne ho tak ohodnotiť, tak možno podľa ideí spravodlivosti, cnosti, štátu, zákona, šťastia, blaženosti a iných, ktorých kópie nosíme vo svojej hlave, odmerať tieto hodnoty a objektívne sa podľa nich riadiť. A každý si ich môže odmerať sám, pričom vôbec neupadne do subjektivismu a relativizmu. Každého duša žila totiž pred narodením medzi ideami, nazerala ich, po narodení

sa učením na ne rozepamätáva a všetko rozsudzuje podľa nich. Vie teda, čo je cnosť, spravodlivosť, a len tak mohol Sokrates v tvojom dialógu *Menon* aj z nevzdelaného otroka metódou pôrodnej babice, odpozeranej od matky, vyťahnuť zložitú geometrickú poučku. Slovom, kým miery vnímateľných vecí sú mimo nás, miery nevnímateľných ľudských hodnôt máme v sebe, ale nie každý svoje. Sú spoločné. Kameň sa meria metrom a kilogramom (podľa našich mier a váh), spravodlivosť ideou. Sme zachránení.

Chcel si zabezpečiť pevnú oporu poznávaniu ľudských duchovných výtvorov a hodnôt, rozhlodávaných sofistami, tak si ich znovu zakotvil v bohoch, nie však už v náboženských (hoci pre ľud si ich uznával a odsudzoval si Homéra za to, že ich príliš zantropomorfizoval a tým zneuctil), ale vo filozofických a v najvyššom z nich, v idei dobra. Tvoje transcendentné idey sa stali nemennou, večnou, nadčasovou, nadpriestorovou, nedeliteľnou, jedinou skutočnosťou, jediným ozajstným bytím, kým vnímateľný svet si zdegradoval len na svet vznikania a zanikania, zdania, nesúcna. Tromfol si prírodu s jej opačnými vlastnosťami, zrazil si ju z piedestálu, na ktorý ju vyniesli predsokratovci, skoro by som povedal, že si sa jej pomstil za to, že chcela hrať prím.

Sofisti, teda ich „umenie čarodejníkov a kúzelníkov“, ako hovoríš⁶ (str. 241 B), malo byť porazené, ich zlo zažehnané a Tvoja náuka sa vydala na pochod dejinami, aby nachádzala spriaznených duchov a porážala každý relativizmus, subjektivismus, materializmus, ateizmus a iné zvrátenosti.

Ale napriek dobrej snahe zabezpečiť to, na čom nám ľuďom najviac záleží, dať nám do rúk miery a váhy všetkých pojmov a hodnôt, ktoré nepochádzajú z prírody, ale sponad nej a zdvihnúť tak úroveň ich poznania ešte vyššie než je úroveň poznania materiálnych predmetov, lebo toto druhé poznanie je podľa Teba len mienkou, kým iba prvé je pravdou – teda napriek tomuto všetkému sa Ti to, myslím, nepodarilo. Svedčia o tom celé doterajšie dejiny, veľké problémy, ktoré stále máme

s určovaním a definovaním uvedených pojmov, dokazujú to základné nezhody, ktoré pre ne vznikajú medzi ľuďmi, ba aj mohutné sociálne a politické otrasy, áno, aj revolúcie a vojny, najmä pokiaľ ide o také závažné hodnoty, ako je sloboda, právo alebo spravodlivosť, o ktorej si sám toľko písal, vediac, kde je bolesť najväčšia.

Ako sa to dá vysvetliť z tvojho stanoviska? Aj o správne poznanie hmotných, vonkajších a vnímateľných predmetov sa síce vedú spory, ale len medzi vedcami, širšia verejnosť o nich ani nevie a ani ju nezaujímajú. Napokon, problém sa vždy aspoň načas vyrieši. Pritom podľa tvojej náuky aj v poznávaní prírody nás vedú idey. Máme aj ideu stromu, domu, zvierata. No práve v tejto oblasti, ktorú Ty pokladáš len za zdanie, ktorej poznanie je podľa teba tiež len zdaním, mienkou a ktorú poznávajú tebou zaznávané prírodné vedy – venoval si im len svojho *Timaia*, pričom si poznamenal, že nehovoríš pravdy, ale len pravdepodobnosti –, práve v tej oblasti máme úspechy, hovoríme pravdy, dosahujeme zhody, máme istoty, aj keď len dočasné, hoci by to podľa Teba malo byť úplne naopak: pravdy by sme mali dosahovať poznávaním duchovných ideí a úspechy by sme mali mať ich aplikáciou v spoločenskom živote. Žiaľ, tu sa musíme uspokojovať s mienkami, a nedorozumenia sú práve preto, že z ideí plynú len mienky, neistoty a žiadne evidentnosti, ktoré by nám nedovoľovali búriť sa a prelievať aj krv.

V spoločnosti a v humanitných vedách je ustavičná neistota a virvar. Ako je možné, že spravodlivosť pre jedných je nespravodlivosťou pre druhých, že odvaha, udatnosť, o ktorej si toľko písal, sa môže vykladať aj ako zbabelosť, zúfalstvo a, naopak, láska ako nenávisť, cnosť ako necnosť, zbožnosť ako rúhanie, sloboda ako otroctvo, právo ako bezprávie? Prečo je vlastníctvo pre jedných posvätné a pre druhých krádežou, prečo je štát pre jedného najvyšším prejavom svetovej idey v jej pozemskom bytí, kým pre druhého je nástrojom potláčania ovládaných vládncami?

Dodatočne nachádzam u nášho filozofa Mariana Várossa názor až zarážajúco podobný môjmu – vyslovil ho však dáv-

no predo mnou – hoci vôbec nemá na mysli Teba, keď píše: „Spomeniem zopár takýchto slov – pojmov, ktoré sme zdedili z minulosti s neodňateľnou metafyzicko-špekulatívnou príťažou: pravda, dobro, zodpovednosť, spravodlivosť, sloboda, mravnosť, láska, angažovanosť, viera, humanizmus, solidarita, lojálnosť, revolučnosť atď., atď. No sú to práve tieto slová – pojmy – hodnoty – normy a iné z tejto kategórie, na ktorých spočíva každodenná výchova, politická prax, ideologické zápasy. Ľudia sa o ne a pre ne svária, utláčajú a zabíjajú napriek ich iluzívnej nechopiteľnosti a mnohoznačnosti – alebo práve pre ňu. Sotvakedy vznikla vojna pre to, že sa dve skupiny nevedeli zhodnúť, či daná vec je strom, alebo ker. Ale všetky vojny sa vedú pre niektoré z vymenovaných slov, respektíve pre ich protirečivú interpretáciu. To, čo by malo prispievať k polyfónnosti života a ľudskej kultúry, v každodennom živote sa mení na predmet zväd, zápasov, vzájomného vykynožovania“⁴⁷ (str. 58).

Vráťme sa ešte k spravodlivosti, k Tvojej hlavnej téme. Justinián z 5. a 6. storočia n. l. ju charakterizoval ako „stálu a neprestávajúcu vôľu dať každému, čo mu patrí“⁴⁸ (str. 494). Aj Ty si mal blízko k tejto definícii. Čo však komu patrí? Je dávno známe, že právo spravodlivé nie je, lebo vyjadruje len záujmy určitých skupín občanov. Kto sa teda drží práva, ten nie je spravodlivý. Čo tu teda rozhodne? Mravnosť? Ale podľa akých kritérií? Rozhoduje tradícia, rozum, azda prirodzené právo? Existuje však vôbec nejaké prirodzené právo? Veď nemáme ani prirodzené právo na život! Rozhoduje teda fyzická sila, moc vôbec? Koľko moci, toľko práva a toľko a takej spravodlivosti?

V devätnástom storočí sa rozšíril pojem sociálnej spravodlivosti, ktorá mala znamenať spravodlivé spoločenské rozdelenie určitých statkov. Keďže sa však stále nevieme dohodnúť na tom, čo je spravodlivé, všetky problémy sa preniesli aj sem. Máme rozhodovať na základe zásluh, užitočnosti, potrieb či rovnosti? A čo je to rovnosť? Jedni tvrdia, že ľudia sú si aspoň v niečom od prírody rovní, napríklad v tom, že všetci sa rodia slobodní, podľa druhých je rovnosť len formálna, konvenčná

záležitosť a rovnosti v ničom niet. V prírode a v ľudskej spoločnosti niet ani dvoch rovnakých vecí, ľudí. A rovnosť plynie z rovnakosti. Ale nechajme to, lebo sa zamotáme. Len pre zaujímavosť: v Blackwellovej *Encyklopédii politického myslenia*, z ktorej som citoval Justiniána, sa konštatuje: „Ak obrátíme pozornosť k širšej otázke, čo vyžaduje spravodlivosť v oblastiach mimo prečinov, stretneme sa s enormnou rôznosťou názorov“⁸ (str. 495). A táto enormná rôznosť názorov sa vynára azda vo všetkých humanitných vedách.

Ako je to teda z Tvojho hľadiska možné? Prečo v prírodných vedách od čias vás, starých Grékov, tak obdivuhodne napredujeme, no v humanistike riešime neraz tie isté problémy, čo aj vy? Keď si znovu prezrieš výroky sofistov, ktoré som citoval vpredu, zistíš, že niektoré naše teórie práva a spravodlivosti od nich nielenže veľmi nepokročili, ale že sa k nim aj vrátili a to, opakujem, dokonca na vedeckom základe. Opierajú sa o Darwinov evolucionizmus. Aj preto vaši sofisti nie sú u nás v kľatbe. Dozaista, máme aj novšie problémy súvisiace so spravodlivosťou. Dnes sa napríklad pýtame, či je možná len jedna spravodlivosť pre všetkých, alebo či rôzne spoločnosti potrebujú rôznu spravodlivosť.⁹ Je to dôležité. Pri integrácii a globalizácii planetárneho života prichádzajú tieto otázky na pretras.

Veľmi by som ťa však podceňoval a degradoval seba samého, keby som tvrdil, že toto všetko si si neuvedomoval. Veď to bolo tak už za tvojich čias a neraz si to aj opísal. Bol si si vedomý toho, že ak by sme mali jasné idey duchovných daností také jasné, akými chcú byť samy ich transcendentné vzory, tak by spory v ich poznávaní a aj v ich realizácii prestali a v spoločenských vedách by sme boli zajedno aspoň tak, ako vo vedách prírodných. Keďže to však tak nie je, tvrdil si, že rozpamätávanie sa duše na originály je matné, namáhavé a dlhšie trvajúce, že každý sa rozpamätáva po svojom. Závisí to od záujmu, stupňa vzdelania, nadania a iného. Ale ako je možné, že ani za poltresta tisícročia od Tvojich čias sme v rozpamätávaní nepokročili, ale-

bo len málo, hoci vzdelanostne sme oveľa ďalej ako vy? O tento pokrok sa však pričínili zasa len prírodné vedy.

Podľa Teba sa rozepamätávanie najlepšie darí filozofom, lebo zaoberanie sa ideami je im najbližšie, takže im potom logicky prislúcha aj vedenie štátu, aby bol čo najlepšie usporiadaný. Ale práve mnohí filozofi transcendentnú existenciu Tvojich ideí úplne popierajú. Tvrdia, že idey sú len vo veciach, že sú to podstaty rôznych tried vecí – ako si myslel už Tvoj žiak Aristoteles –, ktoré zachytávame pojmiami. Iní sú toho názoru, že nemáme ani tieto pojmy a že sú to len „flatus vocis“, závan vetra, prázdne slová. Či azda povieš, že to nie sú filozofi, že filozofi musia byť platonici? Sám si mal okolo seba rôznych filozofov, aj takých, ktorých si nemal rád, napríklad Demokrita, ktorého spisy si vraj chcel dať spáliť. A predsa ovplyvnil tvoju teóriu poznania! Práve vo filozofii vládne taká nejednotnosť ako v žiadnej inej duchovnej disciplíne. Veď koľko je filozofov, toľko je filozofií! Filozofi majú najmenej pevnú pôdu pod nohami. Prepáč teda, ale tvoje poňatie filozofa ako len platonistu je hodne dogmatické.

Uvažujme však napokon aj o tomto prípade. A kto už je reprezentatívnejším platonistom než ty sám, ktorý si ríšu ideí objavil a si teda s ňou naj dôvernejšie oboznámený? Dá sa predpokladať, že idey v tvojej hlave sa čo najviac približujú k originálom, ba že na originály azda priamo nazeráš intelektuálnou intuíciou, ako by sa vyjadrili moderní autori. Pozrime sa teda, čo si povedal o spravodlivosti, ako si ju chápal a ako si ju chcel uplatňovať.

Vytvoril si teóriu štátu, v ktorom sú tri vrstvy obyvateľov. Rozdelil si ich podľa troch častí ľudskej duše: žiadostivej, ktorej zodpovedali otroci, robotníci, remeselníci, roľníci a vôbec všetci vyrábajúci, ďalej udatnej, ktorú predstavovali vojaci a strážcovia, a napokon rozumovej, ktorú reprezentovali vládcovia. Prví mali najmenšiu účasť na poznávaní ideí, tretí najväčšiu. To bol podľa Teba spravodlivý štát, kde dostal každý to, čo mu patrilo. A mal byť aj trvalý, lebo čo už možno meniť na veci, ktorá je dokonalou kópiou dokonalého vzoru?